

LÄNSSTYRELSEN
JÖNKÖPINGS LÄN

Det sociala innehållet i hemtjänsten

Undersökning i två kommuner i Jönköpings län

SOCIALA AVDELNINGEN
Camilla Seidl
FEBRUARI 2003

Meddelande 2003:7

Det sociala innehållet i hemtjänsten

Titel	Det sociala innehållet i hemtjänsten
Författare	Camilla Seidl
Beställningsadress	Länsstyrelsen i Jönköpings län, Sociala enheten, 551 86 Jönköping Telefon 036-39 50 00 (vx)
Webbplats	www.f.lst.se
Kontaktperson	Ethel Werning, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Direkttelefon 036- 39 51 23, e-post ethel.werning@f.lst.se
Meddelande	Nr. 2003:7
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—03/7--SE
Referens	Camilla Seidl, Sociala enheten, 2003

Tryckt på Länsstyrelsen, Jönköping 2003

SAMMANFATTNING

För att socialnämnderna skall stödja människor som är ensamma och isolerade fördes den 1 januari 2002 en ny lydelse in i socialtjänstlagen, 5 kap. 4 §:

Socialnämnden skall verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

I ett samarbete mellan Socialstyrelsen och några länsstyrelser har en tematillsyn av det sociala innehållet i hemtjänsten genomförts under april–oktober 2002. Syftet med tillsynen har varit att kartlägga i vilken omfattning behov av individuellt bedömda och utformade sociala insatser tillgodoses.

Tillsynen har genomförts i de två största kommunerna i länet: Jönköping och Värnamo. I varje kommun har intervjuer genomförts med pensionärer, hemtjänstpersonal och biståndsbedömare. Olika dokument och akter har granskats och själva tillsynsinsatsen har avslutats med en kort återkoppling till den tjänsteman som har det samlade ansvaret för äldreomsorgen i kommunen.

Totalt har sex pensionärer intervjuats. Samtliga intervjuade pensionärer är kvinnor och har hjälp med städning. Utöver städning är de vanligaste insatserna distribution av matlådor, trygghetslarm och personlig omvårdnad.

Två av sex pensionärer uttrycker önskan om deltagande i sociala aktiviteter. Endast en pensionär upplever att hon skulle vilja utöva aktiviteter tillsammans med andra. Tre pensionärer orkar inte utöva någon speciell aktivitet. Ingen pensionär har ansökt om stöd och hjälp med insatser från hemtjänsten för att utöva aktiviteter.

Totalt har 11 vårdbiträden/undersköterskor intervjuats. Samtliga är kvinnor med jämn åldersfördelning. Nio av dem har någon form av vårdutbildning. De intervjuade vårdbiträdena/undersköterskorna har relativt lång erfarenhet av arbete inom vård och omsorg.

Det finns stora variationer beträffande antalet pensionärer som vårdbiträdena/undersköterskorna regelbundet besöker. Vårdpersonalen känner att det kan vara svårt att få tid till sociala insatser, men anser att dessa insatser är viktiga och utför dem till stor del då det ges tillfälle, t.ex. ledig tid i schemat.

Totalt har fyra biståndsbedömare intervjuats. Samtliga är kvinnor med examen från Sociala omsorgslinjen. Antal verksamma år inom yrket är 2-3 år för en och mer än sju för övriga tre.

Vid intervjuerna framkommer att insatser så som städ och inköp prioriteras före insatser med socialt innehåll. Däremot anser biståndsbedömarna att de sociala insatserna är viktiga och ibland t.o.m. viktigare än städ och tvätt. Biståndsbedömarna säger också att de sociala insatserna många gånger utförs av vårdpersonalen utan att beslut finns om sådana.

I biståndsbedömningen prioriteras inte de sociala insatserna. Utredningarna innehåller sällan information om den enskildes intressen eller sociala behov. Det som ofta beskrivs mer ingående är den enskildes hälsotillstånd.

Härigenom saknas underlag för att göra en helhetsbedömning av den enskildes samlade behov. I några av utredningarna framgår behov som skulle kunna avhjälpas med insatser av social karaktär, men dessa släpps då den enskilde inte aktivt ansökt om sådana.

Två av biståndsbedömarna har svarat att de inte känner till bestämmelsen i socialtjänstlagens 5 kap. 4 §.

Både vårdpersonal och biståndsbedömare anser att det sociala innehållet är viktigt. Detta kommer dock sällan till uttryck vare sig vid biståndsbedömning eller vid genomförandet av hemtjänstinsatserna.

Den genomförda tillsynen pekar på behovet av att socialtjänstlagens bestämmelser om att äldre ska ha *en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra och delaktighet i samhället* uppmärksammas i större omfattning. Bestämmelserna behöver komma till uttryck i såväl biståndsbedömning som praktiskt genomförande av hemtjänstinsatserna. Det är angeläget att socialnämnden säkerställer att personal på alla nivåer har kännedom om gällande lagstiftning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	SID
1. INLEDNING	1
2. SYFTE OCH PROBLEMFRÅGESTÄLLNINGAR	1
3. BAKGRUND	2
4. METOD, DEFINITION OCH GENOMFÖRANDE	4
Metod	4
Definition av sociala innehållet	4
Projektets genomförande och urval	5
5. FAKTAUPPGIFTER OM DE INTERVJUADE PERSONERNA	6
Pensionärer	6
Vårdpersonal och biståndsbedömare	7
6. RESULTAT	8
6.1 På vilket sätt fångas den äldres behov av sociala insatser upp i samband med att ansökan om hemtjänst utreds och behoven bedöms?	8
Intervjuer med pensionärer	8
Intervjuer med biståndshandläggare	11
Intervjuer med äldreomsorgschef/ förvaltningschef	12
Aktgranskningen	13
Kommunens dokument	14
6.2 Med vilka sociala insatser tillgodoses äldre människors behov för att uppnå en skälig levnadsnivå enligt socialtjänstlagen?	15
Intervjuer med pensionärer	15
Intervjuer med hemtjänstpersonal	16
Intervjuer med biståndshandläggare	20
Intervjuer med äldreomsorgschef	22
6.3 Vilka behov av sociala insatser tillgodoses av andra än kommunen, t.ex. frivilliga organisationer?	23
Intervjuer med pensionärer	23
Intervjuer med hemtjänstpersonal	23
Intervjuer med biståndshandläggare	24
Kommunens dokument	25
6.4 Viktiga frågor att uppmärksamma framöver	25
Intervjuer med pensionären	25
Intervjuer med personalen	26
Intervjuer med biståndshandläggaren	26
Intervjuer med äldreomsorgs- alt. förvaltningschef	27
7. LÄNSSTYRELSENS KOMMENTARER	27

1. INLEDNING

På förslag av socialutskottet har lydelsen ”att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra” tillkommit i socialtjänstlagen. Denna lydelse framgår av socialutskottets betänkande 2000/01: SoU 18 *Ny socialtjänstlag m.m.* Utskottet föreslår en ändring i regeringens lagförslag gällande socialnämndens ansvar för äldre människor. Ändringen innebär bl.a. att det på nytt bestäms i lag att socialnämnden skall verka för att äldre människor får möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Utskottet konstaterar bl.a. att det finns pensionärer som är ofrivilligt ensamma och som behöver stöd för att bryta sin ensamhet och isolering.

För att socialnämnderna skall stödja människor som är ensamma och isolerade fördes den 1 januari 2002 den nya lydelsen in i socialtjänstlagen, 5 kap. 4 §:

Socialnämnden skall verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Bestämmelsen innebär en skyldighet för nämnden och markerar den grundläggande inriktningen i äldreomsorgen.

Den nationella handlingsplanen för äldrepolitiken (prop. 1997/98:113) pekar ut mål och riktlinjer för äldrepolitiken. De nationella målen innebär att äldre skall

- kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag
- kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende
- bemötas med respekt
- ha tillgång till vård och omsorg

Denna undersökning har koncentrerats på socialtjänstlagens 5 kap. 4 § och målet *Äldre skall kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag* i den nationella handlingsplanen för äldrepolitiken.

2. SYFTE OCH PROBLEMFRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med tillsynen har varit att, med utgångspunkt från socialtjänstlagen och Socialstyrelsens allmänna råd om kvalitetssystem (1998:8), kartlägga i vilken omfattning behov av individuellt bedömda och utformade sociala insatser tillgodoses.

Tillsynen ska också ge exempel på hur socialtjänsten i biståndshandläggningen identifierar behov av sociala insatser samt med vilka sociala insatser socialtjänsten tillgodoser den enskildes behov för att uppnå en skälig levnadsnivå.

Problemfrågeställningar

- Behandlar kommunens policy, måldokument eller riktlinjer för äldreomsorgen i något avseende hur de äldres behov av sociala insatser enligt socialtjänstlagen ska tillgodoses?
- På vilket sätt fångas den äldres behov av sociala insatser upp i samband med att ansökan om hemtjänst utreds och behoven bedöms?

- Med vilka sociala insatser tillgodoses äldre människors behov för att uppnå en skälig levnadsnivå enligt socialtjänstlagen?
- Vilka behov av sociala insatser tillgodoses av andra än kommunen, t.ex. av frivilliga organisationer?

3. BAKGRUND

Självbestämmanderätt och normalisering har varit ledande begrepp för socialtjänstens insatser för de äldre. Den sociala hemtjänsten skulle tillhandahållas i de äldres bostäder utan ingrepp i den personliga integriteten. Personalen skulle sträva efter att stödja den hjälpbehövande och fullgöra de sysslor som den enskilde inte hade förutsättningar att klara själv. Verksamheten skulle också medverka till att den enskilde skulle behålla sin intellektuella, emotionella och fysiska förmåga. Det var viktiga utgångspunkter i den proposition (1979/80:1, Om socialtjänsten) som låg till grund för införandet av socialtjänstlagen 1982. Sedan dess har hemtjänsten förändrats i flera avseenden, vilket beskrivs i t.ex. länsstyrelsernas och Socialstyrelsens tillsynsrapporter. De grundläggande principerna i lagstiftningen ligger dock fast.

I regeringens proposition om ändringar i socialtjänstlagen, prop. 1996/97:124, poängteras åter igen att socialtjänstens arbete och utformning av insatser alltid skall utgå från den enskildes behov och livssituation. Begreppet *skälig levnadsnivå* är fortfarande aktuellt. Det ges sin grundläggande betydelse genom portalparagrafen i socialtjänstlagen. Målsättningen för socialtjänstens verksamheter är att främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

En viktig uppgift för hemtjänstens insatser är, enligt texten i propositionen, att den ska underlätta den dagliga livsföringen för den enskilde. Det traditionella innehållet i hemtjänsten kan allmänt delas in i uppgifter av servicekaraktär och uppgifter som mer är inriktade mot personlig omvårdnad. Personlig omvårdnad är de insatser som den enskilde behöver utöver serviceinsatserna för att få sina fysiska, psykiska och sociala behov tillgodosedda. Detta kan handla om *hjälp för att kunna äta och dricka, klä sig och förflytta sig, sköta personlig hygien* och *övriga insatser för att bryta isolering och för att känna trygghet och säkerhet i det egna hemmet*.

Begreppet *skälig levnadsnivå* för de personer som har behov av äldreomsorgens insatser beskrivs också i 19 § SoL: Socialnämnden skall verka för att äldre människor får möjlighet att *leva och bo självständigt och under trygga förhållanden och med respekt för deras självbestämmande och integritet*. Målformulering för äldreomsorgen som fanns i socialtjänstlagen före 1998 återinförs från och med den 1 jan. 2002: *Socialnämnden skall verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra* (5 kapitlet 4 § SoL).

I regeringens nationella handlingsplan för äldreomsorgen, prop.1997/98.113, behandlas även hemtjänstens betydelse. Där betonas också de sociala aspekterna. Det friska hos de personer som behöver vård och omsorg ska stödjas. Man anser att hemtjänsten kan förebygga ohälsa, den ses som ett folkhälsoarbete för äldre och att den kan främja och bevara det friska, samt ge förutsättningar för ett meningsfullt

och oberoende liv så länge som möjligt. Regelbundna besök av hemtjänsten kan ha stort socialt värde och ge den äldre människan en ökad trygghet. När hemtjänsten tillgodoser sociala behov, bidrar den till att skjuta upp behovet av tyngre insatser eller flyttning till särskilt boende.

I Nationella folkhälsokommitténs slutbetänkande är ett av målen ökad fysisk rörelse. Där betonas vikten av att äldre och funktionshindrade får komma ut varje dag. Kommittén jämför med interners rättighet till en timmes utevistelse var dag.

Britta Olby, forskare vid Sköndalsinstitutet, visar i sin studie, Äldres livsfrågor (SoS-rapport 1997:2), att det är viktigt att vardagstillvaron fungerar i praktiskt avseende, men att det tycks vara nästan lika viktigt att komma underfund med *vem man är, bli sedd och bekräftad för det man är stolt över och veta vad som givit och kan ge livet ett värde under kommande år*. Den äldre måste kunna se tillbaka på, granska och värdera sina erfarenheter och kunna se de mönster i skeendet som ger mening och sammanhang i tillvaron samt att också kunna göra ett ”bokslut” över sitt liv. När den äldre upplever att personalen har ont om tid sänker man anspråksnivån och den egna självbilden påverkas negativt. Man tycks inte ens komma på tanken att ställa krav eller komma med önskemål till personal eller ledning – arbetsledare respektive biståndshandläggare. Man anpassar sig till det som finns att tillgå av de *institutionella resurser* som erbjuds. Britta Olby anser det vara en viktig uppgift att de äldre människornas positiva självbild ska kunna bekräftas. Hon frågar sig hur det ska kunna ske i arrangerade gruppaktiviteter eller under ofta ganska korta möten med personalen när den fysiska eller medicinska hjälpinsatsen ges?

I en av bemötandeutredningens rapporter (Brister i omsorg, SOU 1997:51) påpekas att goda kvaliteter i omvårdnaden är ett sätt att värna om äldres identitet och integritet. Omvårdnadsbrister är en fråga om bristfälligt bemötande och markerar enskildas underläge i vård och omsorg. Genom bristande individuell omvårdnad utsätts den enskilde för ytterligare förluster i personlig identitet och integritet. I hemmiljön ska man ha tillgång till ett rikt dagsinnehåll efter egna önskemål och intressen. Det kan t.ex. vara att träffa andra, utbyta erfarenheter, få känslomässig stimulans och överhuvudtaget bli sedd som någon som har flera behov än dem som rör den dagliga fysiska omvårdnaden.

Marta Szebehely, forskare vid Socialhögskolan, skriver i Valfärd, vård och omsorg (Kommittén Valfärdsbokslut, SOU 2000:38) att hemtjänsten har förskjutits från en husligt och socialt inriktad hjälp i riktning mot en mer sjukvårdsinriktad verksamhet med kostnadseffektivitet som främsta ledstjärna. Individuella och varierade behov tillgodoses med standardiserade, uppifrånstyrda och detaljplanerade insatser. Hon anser att de äldres valfrihet har blivit kraftigt beskuren. Det är inte längre möjligt att kunna få leva som andra.

I Äldreuppdragets årsrapport 1997 från Socialstyrelsen görs bedömningen att ”ett instrumentellt förhållningssätt är på väg att etableras – instrumentellt i den meningen att de praktiska hjälpinsatserna utarmas på socialt innehåll”. Sociala aktiviteter omvandlas till tekniska tjänster när t.ex. distribution av matvaror ersätter promenaden till affären för att handla.

Gemensam tillsyn

Vid två planeringskonferenser med länsstyrelsernas socialkonsulenter och representanter för Socialstyrelsens äldre enhet har behovet av tillsyn av hemtjänsten diskuterats, särskilt med avseende på att de sociala behoven tillgodoses i minskande omfattning.

Utgångspunkter för tillsynen av den aktuella situationen är avsnittet om behovsbedömning och rättssäkerhet i Socialstyrelsens allmänna råd om kvalitet i omsorgerna om äldre och funktionshindrade, SOSFS 1998:8.

4. METOD, DEFINITION OCH GENOMFÖRANDE

Metod

En arbetsgrupp med representanter för ett antal länsstyrelser och Socialstyrelsen har definierat begreppet socialt innehåll. Definitionen vilar på intervjuer med forskare, forsknings- och tillsynsrapporter rörande hur sociala insatser enligt socialtjänstlagen kan tillgodoses i hemtjänst för äldre.

Arbetsgruppen har tagit fram en projektplan för tillsynen samt utarbetat tillsynsinstrument för

- 1) intervjuer med biståndsbedömare, äldreomsorgschefer (arbetsledare), vårdbiträden
- 2) intervjuer med äldre personer i ordinärt boende med insatser från hemtjänsten
- 3) akt- och journalgranskning

Intervjufrågorna konstruerades utifrån de problemfrågeställningar som redovisats i avsnitt 2 *Syfte och problemfrågeställningar*.

Tillsynen har genomförts av länsstyrelsen i respektive län.

Definition av sociala innehållet

Begreppet socialt innehåll är flerdimensionellt. Det handlar både om behov och insatser, om vad som görs och hur det görs och är därför svårt att definiera entydigt. En inriktning som arbetsgruppen har haft i sitt arbete är att sociala insatser ska medverka till att den enskilde får vara sig själv även om denne uppnått en hög ålder och är beroende av andra personers stöd för att klara sin vardag. De intressen och erfarenheter som byggts upp under ett helt liv försvinner inte helt plötsligt. Den gamles självbild ska kunna bevaras.

Socialtjänstlagen innehåller inte någon definition av begreppet ”Det sociala innehållet i hemtjänsten”. Lagens förarbeten ger inte heller någon tydlig vägledning i denna fråga.

Denna undersökning innehåller bland annat frågor som *gäller hemtjänstens ansvar för att äldre människor med insatser från hemtjänsten också får möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra*. För att alla intervjuade personer skall få samma förklaring av de begrepp som används har arbetsgruppen för-

klarat ”aktiv och meningsfull tillvaro” och ”gemenskap med andra” på följande sätt:

- *Med aktiv och meningsfull tillvaro menas här möjlighet att utöva sina intressen och att delta i aktiviteter som ger den enskilde en meningsfull tillvaro. Det handlar om saker man tycker om att göra på egen hand och/eller tillsammans med andra.*
- *Med i gemenskap med andra menas här möjlighet att umgås eller på annat sätt hålla kontakt med det informella nätverket, dvs. släkt, vänner och bekanta från tidigare arbetsliv, föreningsliv eller andra sociala sammanhang.*

Projektets genomförande och urval

Tillsynen avser hemtjänst för äldre personer som bor i ordinärt boende. Den har genomförts med de tillsynsinstrument som har tagits fram av arbetsgruppen. En nationell rapport kommer att presenteras under våren 2003.

Tillsynen genomfördes i de två största kommunerna – Jönköping och Värnamo. I varje kommun har dokument och akter granskats, intervjuer har genomförts med pensionärer, personal och biståndsbedömare och själva tillsynsinsatsen har avslutats med en kort återkoppling till den som har det högsta ansvaret för äldreomsorgen.

- a) Kommunernas måldokument samt riktlinjer och mallar för handläggning har granskats för att få reda på på vilket sätt kommunen själv definierar behovet av individuellt bedömda och utformade sociala insatser och hur de prioriterar dessa insatser. Granskning har även gjorts av hur kommunerna i sina olika dokument har behandlat behovet av individuellt bedömda och utformade sociala insatser för att den enskilde ska kunna ha möjligheter *att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra* och *vara delaktig i samhället*.
- b) I varje kommun har tre intervjuer gjorts med personer som har hemtjänst och som ej enbart har trygghetslarm, matdistribution eller städning. De tre personerna har valts "slumpmässigt" genom att lotta fram en nummerordning för de personer vars beslut har omprövats.
- c) Nästa steg i tillsynen var en gruppintervju med sex vårdbiträden från olika arbetsgrupper i hemtjänsten. Varje gruppintervju varade i ca 3 timmar. Mötet inleddes med en introduktion om projektet som helhet och en genomgång av en enkät. Därefter fick varje vårdbiträde besvara enkäten enskilt under 15-20 minuter genom att vid sittande bord fylla i den. Mötet avslutades med en öppen intervju omkring resultatet, men med särskild vikt på vissa av frågorna.

De sex vårdbiträdena har valts "slumpmässigt". Länsstyrelsen hade begärt uppgifter på de vårdbiträden/undersköterskor som är kontaktpersoner till de 20 pensionärer vars akter skulle granskas. Från denna lista har Länsstyrelsen lottat fram en nummerordning och inbjudan har skickats till de olika personerna.

- d) I vardera kommun har 20 akter granskats, sammanlagt 40 akter. Dessa utgörs av de 20 senast fattade besluten, varav 10 nya ärenden och 10 omprövningar, och till dem hörande utredningar.

- e) Intervjuer har genomförts med dem som utreder och bedömer behoven och som beslutar om insatserna. Härigenom har inblick erhållits i hur den enskildes rätts-säkerhet tillgodoses samt i hur eventuella riktlinjer och mallar tillämpas. Två bi-ståndshandläggare per kommun har intervjuats enskilt under ca 1,5 timme. Des-sa har valts ut slumpmässigt på samma sätt som vårdbiträdena.
- f) Tillsynen har avslutats med en kort återkoppling till den som har högsta direkta ansvaret för äldreomsorgen, förvaltningschefen i en vård- och omsorgsförvaltning och äldreomsorgschefen i en socialförvaltning. Vid telefonsamtal på avta-lad tid har länsstyrelsen gjort en kort redovisning av tillsynsarbetet, ställt några kompletterande frågor samt rapporterat några iakttagelser.

5. FAKTAUPPGIFTER OM DE INTERVJUADE PERSONERNA

I detta avsnitt görs en kort presentation av de intervjuade personerna; pensionärer, vårdpersonal och biståndsbedömare.

Pensionärer

Totalt har sex intervjuer genomförts med personer som har hemtjänst och som ej enbart har trygghetslarm, matdistribution eller städning. Genom att utgå från dem vars beslut om hemtjänst just har omprövats har de personerna erfarenhet av hem-tjänstens insatser. Nedan redovisas deras ålder, kön, språk, boendesituation och ti-digare sysselsättning.

Pensionär	Ålder	Kön	Boendesituation	Språk
1	80-84	Kvinna	Ensamboende	Svenska
2	85-89	Kvinna	Ensamboende	Svenska
3	80-84	Kvinna	Ensamboende	Svenska
4	85-89	Kvinna	Ensamboende	Svenska
5	65-74	Kvinna	Ensamboende	Svenska
6	90+	Kvinna	Ensamboende	Svenska

Tidigare sysselsättning:

Pensionär 1 började arbeta som barnflicka och blev sedan hembiträde. Har läst på bibelskola och arbetat inom frikyrklig verksamhet. Gifte sig, arbetade på skjortfa-brik, fick barn och blev hemmafru.

Pensionär 2 har arbetat som kallskänka och blev hemmafru när barnen kom. Det fanns inte mycket tid till andra aktiviteter än de som hade med hushållet och bar-nens skötsel att göra. Det blev mycket handarbete – att sy, sticka och laga barnens kläder.

Pensionär 3 arbetade på kontor tills barnen kom. Var därefter hemma.

Pensionärer 4 har arbetat i hemtjänsten och varit hemmafru.

Pensionär 5 arbetade först i gummifabrik sedan på Samhall. Tidigare deltagit i olika aktiviteter tillsammans med pensionärsföreningen.

Pensionär 6 har varit husmor i Amerika. Bodde där tillsammans med maken i många år.

Erfarenhet av hemtjänst:

Fem av de intervjuade har mer än fem års erfarenhet av hemtjänst. En har max ett års erfarenhet.

Vårdpersonal och biståndsbedömare

Vårdpersonal

Totalt har 11 vårdbiträden intervjuats (1 bortfall från Jönköpings kommun). Samtliga 11 är kvinnor i spridda åldersgrupper och med olika utbildningar:

Åldersgrupp	Antal personer
22-29 år	1
30-39 år	3
40-49 år	2
50-59 år	3
60+	2

Utbildning	Antal personer
Vårdbiträde	4
Undersköterska	4
Annan vårdutbildning	1
Saknar utbildning	2

Antal yrkesverksamma år inom vård och omsorg är för åtta personer 7 år eller mer, en person har 4-6 år och två har 2-3 år.

Hur många pensionärer de regelbundet besöker framgår av tabellen nedan (i siffrorna inkluderas inte kvälls- och helgscheman)

Vårdpersonal	Antal pensionärer som regelbundet besökes
1	5 pensionärer
1	7 pensionärer
2	8 pensionärer
1	10 pensionärer
2	13 pensionärer
1	14 pensionärer
2	15-20 pensionärer
1	40 pensionärer

Lägger man till de pensionärer som regelbundet besökes på kvällar och helger ökar antalet i många av de angivna fallen till det dubbla.

Biståndsbedömare

Totalt har fyra biståndsbedömare intervjuats. Samtliga är kvinnor med examen från sociala omsorgslinjen. Åldrarna varierar, två i åldersgruppen 30-39 år, en i 40-49 år och en i 60+. Totalt antal verksamma år inom yrket är 7 år eller mer för tre och 2-3 år för en.

Vad pensionärerna får hjälp med idag

Insatser	Pensionärer					
	1	2	3	4	5	6
Städning	ja	ja	ja	ja	ja	ja
Inköp av dagligvaror	ja					
Distribution av matlådor	ja		ja	ja	ja	ja
Matlagning						
Tvätt				ja	ja	
Post-, bank- och apoteks- ärenden o dyl		ja				
Promenader			ja			
Hjälp att ha mediciner	ja	ja				
Trygghetslarm	ja	ja	ja	ja		ja
Personlig omvårdnad		ja		ja	ja	ja
Hemsjukvårdsinsatser	ja					
Rehabiliterande insatser				ja		
Annat	ja					

I det fall där alternativet ”Annat” anges har (pensionär 1) pensionären uppgett att hon också har färdtjänst samt ett speciallarm som går direkt till dottern.

6. RESULTAT

Nedan redovisas de frågor som ställts i intervjuerna med pensionärer, hemtjänstpersonal, biståndshandläggare samt svaren på dessa. Vidare redovisas resultatet av granskningen av akter och kommunernas dokument.

6.1 På vilket sätt fångas den äldres behov av sociala insatser upp i samband med att ansökan om hemtjänst utreds och behoven bedöms?

Intervjuer med pensionärer

Vad pensionären skulle vilja göra för att hon ska kunna ha en aktiv och meningsfull tillvaro:

Exempel på intressen/aktiviteter hon skulle vilja utöva på egen hand. Två personer berättar vad de skulle vilja göra :

- Skulle vilja vara mer ute i församlingslivet
- Lyssna på talböcker, lyssna på musik
- Koppla av och njuta av stillhet och fågelsång

- Jag kanske skulle gått till reumatikerföreningen oftare, om det hade varit enklare, eller till PRO.

Resterade, fyra personer, anger inga aktiviteter. Nedan följer några exempel på hur de motiverar detta:

- Jag är trött på kvällarna och sover gärna. Orkar inte. Är lika nöjd om jag får vara ensam.
- Ingenting just nu, orkar inte.
- Har inga speciella önskemål nu.

Exempel på intressen/aktiviteter hon skulle vilja utöva tillsammans med andra. En av de sex intervjuade anger följande exempel:

- Kyrkobesök, men inte för kontinuerligt. Det får inte bli ett påhäng.
- Gå till affären. Tyvärr finns det trappor där och det är svårt att ta sig upp med rullstol.

Övriga, fem personer, känner inte att de skulle vilja utöva något intresse tillsammans med andra. De anger att de är nöjda eller att de inte har behov av att träffa andra.

Vad pensionären gör idag för att ha en aktiv och meningsfull tillvaro:

Exempel på intressen/aktiviteter hon för närvarande utövar på egen hand är:

- Lyssnar på talböcker eller fågelsång i trädgården.
- Färdtjänst till församlingen.
- Jag har god kontakt med min släkt (barn och barnbarn).
- Promenader
- Reumatikerföreningens aktiviteter (jag har inte varit där på ett tag, svårt att komma ut med rollator p.g.a. trappsteg).
- Jag går ibland till servicehuset på föreläsning eller underhållning

Tre av de intervjuade säger att de gör ingenting, de orkar inte.

Exempel på intressen/aktiviteter hon för närvarande utövar tillsammans med andra.

- Följer med dottern till landet.
- Ringer till barnen och de hälsar på ibland.

Fyra personer ger inga särskilda exempel på aktiviteter de utövar tillsammans med andra. Någon anger att hon känner sig gammal och orkar inte mer. En annan kvinna säger att hon inte har något behov av att träffa andra.

Annat som pensionären skulle vilja göra, men behöver ha hjälp med:

Fem av sex svarar att de inte skulle vilja göra annat. En av dessa motiverar det med att krafterna inte räcker. En skulle vilja komma ut på promenader och säger

- Det är svårt att gå ut och gå – det gör ont. Jag skulle varit ute och gått mer om inte problemet med benen hade funnits.

Ingen av pensionärerna har ansökt om stöd och hjälp med insatser från kommunen/hemtjänsten för att kunna utöva dessa aktiviteter eller andra aktiviteter.

Pensionären berättar på vilket sätt hon skulle vilja vara delaktig i samhället:

Exempel på intressen/aktiviteter som hon skulle vilja utöva på egen hand är

- Lyssna på radio, läsa tidningen och titta på tv (2 st).

Övriga, fyra, har inte angivit något. En av dessa säger att hon är nöjd med allt som det är.

Exempel på intressen/aktiviteter som hon skulle vilja utöva tillsammans med andra är

- Eventuellt gå till dagverksamheten, men jag känner att jag inte orkar.
- Det jag redan gör idag; gå på föreläsningar och umgås med släkt och vänner (2 st.)

Övriga, tre, känner inte att de orkar eller vill och har därför inte angivit några exempel.

Vad pensionären gör för att vara delaktig i samhället i förhållande till sina önskemål:

Exempel på intressen och aktiviteter som hon för närvarande utövar på egen hand: Fem av sex svarar att de lyssnar på radio. Samtliga tittar på TV och läser tidningen/lyssnar på taltidning. Någon får tidningen läst med hjälp av frivilliga. En lyssnar dessutom på talböcker.

Då exempel på intressen och aktiviteter som den enskilde för närvarande utövar med andra skall anges svarar samtliga att det inte finns några sådana aktiviteter. Dock säger en att hon gärna träffar släkt och vänner och har god kontakt med barnen. Då de träffas diskuterar de ofta politik och samhälle. En annan anger att hon är med i en församling och att de hämtar henne så ofta hon vill, men hon orkar inte med några möten.

Ingen av pensionären skulle vilja göra något speciellt, som hon behöver ha hjälp med, för att vara delaktig i samhället. En motiverar detta med att hon inte orkar mer och att det beror på åldern.

Ingen av pensionären har ansökt om att få stöd och hjälp med insatser från kommunen/hemtjänsten för att kunna utöva andra aktiviteter. Svaret motiveras på följande sätt

- Det behövs inte. Jag har allt jag behöver. Vill inget annat ha.
- Jag har inte kraft och ork.
- Jag har inte behövt och inte känt till detta
- Jag brukar inte behöva mycket hjälp med detta. Läser ofta det lilla jag kan.
- Jag har inte behövt.

Intervjuer med biståndshandläggare

Vilken av definitionerna stämmer bäst överens med biståndshandläggarens uppfattning om vad som är det sociala innehållet i hemtjänsten?

1 a) ”Det sociala innehållet i hemtjänsten är allt det som medverkar till att den äldre – trots att han eller hon är gammal och behöver stöd – kan försätta att vara sig själv. Det handlar om att få bevara sin särprägel, sina vanor och sin identitet.”

1 b) ”Det sociala innehållet i hemtjänsten är allt det som i andra sammanhang brukar kallas social samvaro.”

1 c) ”Det sociala innehållet i hemtjänsten är allt det som i andra sammanhang brukar kallas sociala serviceinsatser, dvs. hjälp med städning, tvätt, inköp, ärenden m.m.”

Tre av fyra biståndshandläggare har angivit att alternativ 1 a) stämmer bäst. En har ansett att 1 b) stämmer bäst med hennes uppfattning.

1 a) motiveras med att det är viktigt för den enskilde att få behålla sin särprägel, sina vanor och sin identitet. Någon har även ansett att 1 a) hänger ihop med 1 b).

Har den nya bestämmelsen i socialtjänstlagen förändrat biståndshandläggarens bedömning i enskilda ärenden?

Tre har svarat nej och en ja.

De som svarat nej säger att ”man har alltid haft detta med sig och har alltid tyckt att denna biten är viktig”.

Den som svarat ja motiverar sitt svar med att hon nu försöker tänka till, så att det blir en meningsfull tillvaro för den enskilde.

Utredar biståndshandläggaren behovet av insatser som syftar till att ge den enskilde möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra?
Samtliga (4 st.) har svarat ”Bara i vissa fall”.

Kommentarer:

- T.ex. ledsagning, då den enskilde ej kan ta sig till vissa aktiviteter själv
- Man är lite låst vid andra behov som ska utredas
- Man vägleder dem. Efter ett samtal med den enskilde kan man föreslå, t.ex. dagcenter. Det är egentligen det enda vi i hemtjänsten kan erbjuda vad gäller aktiv och meningsfull tillvaro med andra.
- Beror på var den enskilde själv lägger tyngden, vad de anser är viktigt. Det är inte alltid de vill, kan eller orkar att ha en aktiv tillvaro.

I hur många ärenden beviljar biståndshandläggaren ansökan om insatser som svarar mot den enskildes behov av en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra?

- I stort sett alla : 2 st.
- Ungefär hälften: 1 st.
- Mindre än hälften: 1 st.

Kommentarer och exempel på insatser som beviljas:

- Det är väldigt få som ansöker om sådana insatser! Behovet kommer först fram i diskussionen med den enskilde.
- Då det gäller dagcenter beviljas alla som har ett behov.
- Det kommer inte in många ansökningar gällande detta. Det kan däremot komma ansökan om promenad. Dessa blir alltid beviljade om de har ett behov.

Utredar biståndshandläggaren behovet av insatser som syftar till att ge den enskilde möjlighet att vara delaktig i samhället?

- Bara i vissa fall: 3 st.
- Nej, inte alls: 1 st.

Kommentarer:

- Ser jag att behovet är tillgodosett på annat sätt och jag vet att de redan har möjlighet till delaktighet i samhället utredar jag inte.
- Jag utredar bara i vissa fall. De som klarar sig själva behöver inte detta.
- Beroende på vad det är för typ av ansökan/vad man ansökt om och individens situation. Ansöker de om t.ex. inköp eller matkorg så utredar jag delaktighet i samhället. Gäller ansökan städning utredar jag istället om delaktighet i städningen. Rent generellt utredar jag inte behovet av dessa insatser. Det är heller inget som framgår i beslutet, men kanske ändå utförs i "verkligheten".

I hur många ärenden beviljar biståndshandläggaren ansökningar om insatser som svarar mot den enskildes behov av att vara delaktig i samhället?

- Mer än hälften: 2 st.
- Nästan inga alls: 1 st.
- Vet ej: 1 st.

Kommentarer och exempel på insatser som beviljas:

- Att gå till affären eller fika tillsammans
- Jag utgår från individens behov och situation

Intervjuer med äldreomsorgschef/ förvaltningschef

En ny bestämmelse i socialtjänstlagen om en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra (5 kap. 4 § SoL) trädde i kraft 1 januari 2002. *Har den bestämmelsen förändrat kommunens politiska beslut vad gäller policy- och måldokument?*

Båda cheferna svarar *nej*. Kommentarer:

- Denna inriktning, dvs. att ge stöd i hemtjänst i form av att stimulera, informera, bryta isolering, är en diskussion som förts under en mycket lång tid.
- Vi beslutade för 5 år sedan att arbeta enligt målstyrd behovsbedömning. Att tillgodose gemenskap och meningsfullhet är en viktig del i detta arbete.

Aktgranskningen

Nedan redovisas resultatet och sammanställningen av 40 granskade akter. Granskningen av socialtjänstakterna har genomförts med avseende på behov av sociala insatser.

Medelåldern på de personer vars akter har granskats ligger på 82 år med en spridning från 67 till 95 år, 25 kvinnor och 14 män.

13 av pensionärerna var vid tillfället sammanboende med någon. I sex av akterna framgår inga uppgifter rörande sammanboende/ensamboende. Resterande 21 är ensamboende.

Av de 40 granskade akterna framgår att 11 personer är änkor/änklingar och att 20 inte är det. I åtta fall saknas uppgifter.

Uppgift om nationalitet, modersmål och tidigare sysselsättning finns endast i fem akter.

I en av akterna som granskades i Jönköping fanns ingen utredning gjord. Ärendet var öppnat i april 2002. Aktgranskningen genomfördes i slutet av september 2002. Endast uppgifter om fastlagd avgift fanns vid granskningstillfället.

Ansökan

Hälften av de granskade ärendena avser omprövning av tidigare beslut, övriga ärenden är nya. Endast i två akter (av 40 st.) framgår att ansökan i någon del avser insatser för att den enskilde ska ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra och i ett fall framgår att den enskilde ska kunna vara delaktig i samhället.

Utredning

De flesta (38 st.) utredningar innehåller inte uppgifter om den enskildes intressen. Detsamma gäller uppgifter om aktiviteter som ger den enskilde en meningsfull tillvaro (förekommer endast i 3 fall). Uppgifter om socialt nätverk förekommer däremot i 25 av akterna.

Uppgifter om individuella önskemål för att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra saknas i övervägande delen (37 st.) av akterna. Detsamma gäller uppgifter om individuella önskemål för att kunna vara delaktig i samhället (saknas i 38 akter).

Bedömning

Den enskildes önskemål om insatser för att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra och kunna vara delaktig i samhället har i de flesta fall (35) inte alls vägts in vid bedömningen.

I 11 akter framgår det att resurser från närstående vägts in vid biståndsbedömningen. Däremot framgår det inte i någon av akterna om resurser från frivilliga organisationer vägts in vid bedömningen.

Beslut

I 28 av akterna framgår det tydligt vad som har beviljats respektive avslagits. Resterande beslut är otydliga.

Endast i ett fall framgår det att insatsen som beviljats är individuellt utformad för att den enskilde skall ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. I detta fall har promenad beviljats. Uppgifter rörande insatser som är individuellt utformade för att kunna vara delaktig i samhället saknas helt.

I 24 av akterna finns en god överensstämmelse i innehållet mellan ansökan och beslut. Hänvisning finns till lagstiftning i nästan alla beslut (39). Vanligast är att man hänvisar till 4 kap. 1 § SoL. I resterande akter saknas en god överensstämmelse mellan ansökan och beslut.

Endast två av ansökningarna har avslagits. Ett av avslagen är ett delavslag där man avslagit inköp av tidning på ett spec. ställe samt trappstädning.

Individuell arbetsplan/serviceplan

I 29 akter finns en aktuell plan.

Kommunens dokument

Behandlar kommunens policy, måldokument eller riktlinjer för äldreomsorgen i något avseende hur de äldres behov av sociala insatser enligt socialtjänstlagen ska tillgodoses?

I båda kommunerna har nämnden antagit övergripande mål- och policydokument för äldreomsorgen. I Värnamo kommun antogs dessa 2001-08-22 och i Jönköping kommun 2000 (ej datum).

De båda kommunerna har en egen definition för insatser som ligger inom ramen för det sociala innehållet. I de övergripande dokumenten behandlas på något sätt behov av individuella sociala insatser inom områdena *aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra* samt *delaktighet i samhället*.

Exempel på aktiv och meningsfull tillvaro samt delaktighet (Värnamo):

Ett stort kvalitetsarbete pågår som syftar till att tillgodose den enskildes olika behov. Exempel där dessa behov behandlas: ... *att den enskilde ska kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande över sin vardag samt bemötas med respekt. // Strävan ska vara att motverka ensamhet och isolering samt att underlätta sociala kontakter.*

Exempel på aktiv och meningsfull tillvaro samt delaktighet (Jönköping):

Jönköpings kommun har i beskrivningen av arbetssättet en tydlig inriktning på gemenskap och meningsfullhet: *Målstyrd behovsbedömning ska användas i äldreomsorgen. När behovet av insatser hos en enskild bedöms ska därför följande områden alltid belysas; daglig livsföring, social gemenskap och meningsfullhet. Egna resurser och socialt nätverk ska beaktas i behovsbedömningen. // Detta innebär inte*

att vårdpersonalen kan ersätta naturliga sociala kontakter, men vi kan försöka att hitta dessa. // Social gemenskap och meningsfullhet.

Det förekommer inga begränsningar i omfattningen eller insatsen på områdena *aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra* och *delaktighet i samhället*. Inga särskilda villkor skall vara uppfyllda för att bistånd skall beviljas på dessa områden.

Den enskilde hänvisas inte i någon av kommunerna till andra utförare på något område, t.ex. någon frivilligorganisation för att få följeslagare på promenad, som ett alternativ till vårdbiträde från hemtjänsten.

I Jönköpings kommun har nämnden antagit riktlinjer för ärendehandläggning inom äldreomsorgen (1999-06-24). I dessa finns ingen definition för det sociala innehållet i hemtjänsten. Värnamo kommun saknar riktlinjer för ärendehandläggningen.

I bägge kommunerna finns mallar för ansökan, utredning och serviceplan. Däremot är inte innehållet rörande ”ansökan och utredning” preciserat på något sätt. Endast rubrikerna framgår i Jönköpings kommuns mall. Värnamo kommun preciserar innehållet av utredningen något genom att skriva *bakgrund/historia; där bl.a. social situation ingår, Aktuell situation; familj/nätverk m.m., ADL; sociala aktiviteter...*

I Värnamo förekommer också mallar för insatser (28 insatser + en övrig), beställning av mat, trygghetslarm, inkomstförfrågan och beräkning av bostadskostnad.

Jönköping har mallar rörande färdiga beslutsformuleringar.

6.2 Med vilka sociala insatser tillgodoses äldre människors behov för att uppnå en skälig levnadsnivå enligt socialtjänstlagen?

Intervjuer med pensionärer

Får pensionären hjälp av någon för att utöva sina intressen och delta i aktiviteter?

Två svarar att de får hjälp av någon anhörig eller granne. En får hjälp av hemtjänsten. Tre svarar att ingen hjälper dem med att utöva sina intressen och delta i aktiviteter.

Får pensionären hjälp av någon för att vara delaktig i samhället?

Fyra svarar: ingen hjälp

En säger att hon får hjälp av en frivilligorganisation och en säger att hjälpmedelscentralen och syncentralen hjälper henne mycket.

Intervjuer med hemtjänstpersonal

Totalt har 11 personer deltagit i intervjuerna, dvs. ett bortfall. Personen gick ej att ersätta p.g.a. kort varsel.

Hur stort ansvar tycker personalen att hemtjänsten bör ha för att äldre människor med hemtjänst får möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra?

- Mycket stort: 1 st.
- Ganska stort: 9 st.
- Ganska litet: 1 st.

Motiveringar: (motiveringarna nedan är citat):

- Arbetet ska utgå från social omvårdnad och vi i hemtjänsten är ofta de som står i mest kontakt med vårdtagaren och då bör vi hjälpa dom bibehålla kontakterna i sitt sociala liv.
- Jag tycker att hemtjänsten bör ha ett ganska stort ansvar men att anhöriga och grannar också ska ställa upp.
- Det är mycket viktigt att äldre människor får känna att det är någon som bryr sig därför måste vi som arbetar med äldre människor få tid och möjlighet att vid behov hjälpa till att kontakta de olika nätverken, även kunna följa med på olika aktiviteter.
- Det känns som att man borde göra mer för att vårdtagarna ska kunna få ett så meningsfullt liv som möjligt. De allra flesta är beroende av att ha kontakt med människor men p.g.a. att de inte kan gå ut själva längre så blir de ofta hindrade från det och då borde hemtjänsten kunna få hjälpa till där eftersom det ändå är vi som har den mesta kontakten (i de flesta fall) med vårdtagarna.
- Tyvärr är vår tid begränsad, så vi hinner inte ge våra pensionärer det vi vill göra.
- I första hand bör ansvaret ligga på den enskilde och de personer som man önskar hålla kontakt med. Finns inga andra möjligheter bör hemtjänsten ha möjlighet att hjälpa till. T.ex. att köra personen i rullstol till sin vän/släkting, följa med som ledsagare i taxi till vän/släkting.
- Det bör finnas tid till att ordna så att de som vill kan få hjälp att komma dit de önskar.
- I mån av tid tycker jag att man kunde få komma ut i natur eller friluftspark, att titta på blommor och lyssna på fåglar.
- Egentligen skulle anhöriga ta större del, men dom har ej tid, bor långt borta, räknar med att vi tar hand om det.
- Många vårdtagare har ett bra socialt nät med vänner och anhöriga utan vår delaktighet. Många är relativt pigga, en del önskar inte vår inblandning i deras sociala liv, utan vi ska enbart sköta våra sysslor.

Hur många av pensionärerna får idag insatser från hemtjänsten som syftar till att ge dem möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra?

- Ungefär hälften: 1 st.
- Nästa inga alls: 9 st.
- Vet ej: 1 st.

Exempel på insatser som utförs idag.

- Avlösning
- Vi ser till att de kommer iväg på olika föredrag eller underhållning som samverkansgruppen ordnar
- Vi hjälper dem till och från sociala sammanhang
- Går ut och fikar med dem
- Vi i vår grupp brukar hjälpa våra gamla till vår lokal varannan vecka för att äta gott och umgås tillsammans med andra

Hur stora möjligheter har hemtjänsten att tillgodose behov av insatser som syftar till att ge äldre människor med hemtjänst möjlighet att också ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

- Ganska stora: 1 st.
- Ganska små: 3 st.
- Mycket små: 1 st.
- Nästan inga alls 4 st.
- Vet ej: 2 st.

Motiveringar:

- Pressat tidschema
- Våra vårdtagare är till stor del dementa, därför kan det ibland kännas svårt att leva aktivt med andra
- P.g.a. tidsbrist och ofta pressat schema är det inte så lätt att kunna göra så mycket som man skulle vilja eller behöva
- Det finns ej personal för att kunna ge en aktiv och meningsfull tillvaro i den utsträckning man skulle vilja ge
- Teoretiskt finns utrymme, men bistånd ”social samvaro” saknas
- Vi har inte möjlighet eftersom vi jobbar efter vårdplanering (biståndshandledare)
- Det finns ingen tid att genomföra några aktiviteter utöver den vanliga hjälpen

Hur stort ansvar tycker personalen att hemtjänsten bör ha för att äldre människor med behov av hemtjänst också får möjlighet att vara delaktiga i samhället?

- Mycket stort: 3 st.
- Ganska stort: 5 st.
- Ganska litet: 1 st.
- Mycket litet: 1 st.
- Vet ej: 1 st.

Motiveringar:

- Detta är en rättighet och i viss mån skyldighet för varje samhällsmedborgare. Kan man inte själv bör samhället i form av t.ex. hemtjänsten hjälpa till.
- Vi ansvarar för rätt mycket, det är lätt att lämna över mer på oss. Men p.g.a. nedskärningar har vi ej så mycket tid. Kommunerna har inte råd och jag vill inte offra min fritid. En del anhöriga kunde hjälpa sin mor/far mer.
- De äldre bör få känna att de kan hänga med i vad som händer utanför deras lilla värld och även vara delaktiga om de vill.
- (Ganska stort ansvar) Eftersom vi i hemtjänsten känner våra vårdtagare och kan hjälpa dem med de saker de är intresserade av.

- Känns som att det egentligen inte krävs speciellt mycket för att en person ska kunna vara delaktig, t.ex. genom att man kanske läser tidningen för någon som har svårt att se själv m.m.
- Det är viktigt att personalen talar om aktuella händelser och tar tid t.ex. med tidningsläsning för vårdtagarna.
- I dagens samhälle har de äldre ofta anhöriga långt bort, då kanske vi vårdbiträden är de enda som kan hjälpa den äldre att komma i kontakt med andra människor.

Hur många av pensionärerna får sina behov av sådana insatser tillgodosedda genom hemtjänsten idag?

- Mer än hälften: 3 st.
- Ungefär hälften: 1 st.
- Mindre än hälften: 2 st.
- Nästa inga alls: 4 st.
- Ej svarat: 1 st.

Exempel på insatser som utförs idag:

- Fylla i blanketter till myndigheter
- Promenader
- Besöka affärer
- Taltidning
- Poströsta

Hur många av pensionärerna är beviljade insatsen ”social samvaro” i betydelsen att personalen sitter ner och samtalar med pensionären minst 10-15 minuter utan att samtidigt utföra praktiska hemsysslor?

- I stort sett alla: 1 st.
- Mer än hälften: 1 st.
- Mindre än hälften: 3 st.
- Nästa inga alls: 6 st.

Kommentarer:

- Flera är beviljade insatsen tillsyn vilket jag uppfattar som att vi ser efter att allt är väl. Utrymme finns att samtidigt prata. Syftet kan delvis vara att vi ska vara sociala.
- Dom som är beviljade har detta 1 gång/v eller 1 gång var 14: dag (ca 1 timme/gång).
- Det finns inte tid att hjälpa vårdtagarna på våra scheman. Det är också en kostnadsfråga för vårdtagaren.
- Tyvärr är det inte många som är beviljade det som skulle behöva det. Utan man brukar få städa och sen sätta sig ner och prata under den tiden som egentligen är avsedd för städning.
- Flera av våra vårdtagare har tillsyn varje dag, då vi brukar sitta hos dem ca 10-15 minuter.
- På kvällarna försöker vi få 10-15 minuter till att sitta och prata med några av våra brukare, vi kallar det tillsyn.

I vilken utsträckning utförs den beviljade insatsen "social samvaro" i betydelsen att personalen sitter ner och samtalar med pensionären minst 10-15 minuter utan att samtidigt utföra praktiska hemsysslor?

- I mycket stor utsträckning: 1 st.
- I ganska stor utsträckning: 3 st.
- I ganska liten utsträckning: 3 st.
- I mycket liten utsträckning: 3 st.
- Ej svarat: 1 st.

Kommentarer:

- I de fall där vi endast har tillsyn försöker vi sitta och prata 10-15 minuter.
- Av dem som har insatsen social samvaro utförs också den uppgiften för det mesta.
- Tiden finns inte, för lite personal, en kostnadsfråga. Arbetet utformas utifrån personlig omvårdnad inriktning hygien, städ, handling.

Hur många av pensionärerna är beviljade insatsen "social samvaro" i betydelsen att personalen följer med ut på promenader utan att samtidigt uträtta några ärenden?

- Ungefär hälften: 1 st.
- Mindre än hälften: 5 st.
- Nästan inga alls: 5 st.

Kommentarer:

- (Nästan inga alls) Tyvärr, eftersom det finns önskemål från många att få promenad ca 1 gång/vecka.
- Dom pensionärer som vill ha promenad eller få uträttat ärende får alltid tid till detta.
- Alla människor borde få möjlighet att få frisk luft varje dag, så lite som 15 minuter/dag kan göra underverk.
- Inte många har behovet.
- Social samvaro är biståndsbedömd. Pensionären själv får bestämma vad dom vill göra t.ex. gå och handla, dricka kaffe.

I vilken utsträckning utförs den beviljade insatsen "social samvaro" i betydelsen att personalen följer med ut på promenader utan att samtidigt uträtta några ärenden?

- I mycket stor utsträckning: 1 st.
- I ganska stor utsträckning: 6 st.
- I ganska liten utsträckning: 1 st.
- I mycket liten utsträckning: 2 st.
- Inte alls: 1 st.

Kommentarer:

- Dom som har fått det biståndsbedömt får det därefter.
- Ibland kan vädret lägga hinder i vägen (3 st. svar).
- Det händer ibland att man inte går ut p.g.a. dåligt väder men sitter då och pratar istället.
- Alla schemalagda promenader utförs.
- Tidsbrist, sjukfrånvaro, personalbrist.

- De flesta följer med ut när de är beviljade tid för social samvaro, men tyvärr finns det de som inte alls vill följa med ut eller promenera när det väl är inskrivet på schemat.

Intervjuer med biståndshandläggare

Känner biståndshandläggaren till den nya bestämmelsen?

Två har svarat ja (Värnamo) och två nej (Jönköping).

Hur stort ansvar har hemtjänsten enligt biståndshandläggarens uppfattning för insatser som ger äldre människor med hemtjänst möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro?

- Ganska stort: 2 st.
- Ganska litet: 1 st.
- Mycket litet: 1 st.

Kommentarer:

- Det är ganska litet, men vi måste ge förutsättningarna. Det är inte säkert att vi ska ordna att hemtjänsten rent praktiskt ska utföra insatsen, men vi bör ge förutsättningarna och möjligheterna - inte vara hinder (t.ex. förmedla kontakter, ge tips m.m.).
- Det är viktigt att få ut den enskilde på olika sociala aktiviteter, t.ex. fika, gå och handla kläder m.m. Hemtjänsten blir många gånger deras sociala länk.
- Det svåraste är då den enskildes behov inte kommer fram utan att man istället ”skapar” behoven. Det är viktigt att vi hjälper dem med att genomföra de intressen som de redan har, t.ex. genom transporter. Jag kan ej tycka att hemtjänsten har ansvaret fullt ut, det har alltid den enskilde. Vi ska ge möjligheter och det är väldigt individuellt beroende på aktiviteter. Omvårdnadsbehovet kommer först, som ett grundläggande behov, därefter en meningsfull social tillvaro.
- Vi ger inga bistånd till insatser för att möjliggöra aktiv och meningsfull tillvaro när de bor i eget boende. Det är svårt att tillgodose detta behov i hemtjänsten, men enklare för dem som bor på särskilt boende.

Brukar biståndshandläggaren tillämpa några villkor som den enskilde måste uppfylla för att bevilja insatser för att kunna ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra?

Alla har svarat nej.

Brukar biståndshandläggaren tillämpa några begränsningar när det gäller omfattningen av insatser för att den enskilde ska kunna ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra ?

Tre svarar nej, en ja.

- Den som svarar ja, säger att det i så fall är promenaderna som begränsas. Ofta begränsas de till 1-2 gånger per vecka. Dagcenteraktiviteter begränsas på samma sätt som promenader.

I vilken utsträckning verkställs beslut om sådana insatser idag?

- I mycket stor utsträckning: 2 st.
- I ganska stor utsträckning: 1 st.
- I ganska liten utsträckning: 1 st.

Kommentar:

- Jag förutsätter att alla beslut verkställs av arbetslagen. Jag följer upp detta. Om det inte verkställs går jag till arbetsledaren. Icke verkställande av beslut tolererar jag inte!
- Att den enskilde har rätt till sociala insatser enligt SoL är viktigt att ha med sig när man gör bedömningar och inte glömma bort bestämmelsen. Jag kommer i fortsättningen att tänka på detta.
- Det är inte sagt att hemtjänstinsatser skall lösa allt.

Hur stort ansvar har hemtjänsten enligt biståndshandläggarens uppfattning för insatser som ger äldre människor med hemtjänst möjlighet att också vara delaktiga i samhället?

- Mycket stort: 1 st.
- Ganska stort: 2 st.
- Mycket litet: 1 st.

Kommentarer:

- (Mycket litet) Hemtjänsten hjälper mycket till med att kommunicera med myndigheter. Däremot ingen som läser tidningen i hemtjänsten. Det gör man ev. på särskilt boende.
- (Mycket stort) Detta är något som är mer naturligt i vardagen. Det är vanligt att man ”väver samman” delaktighet med vissa andra insatser, t.ex. inköp; att följa med, vara delaktig i val, träffa andra människor.
- (Ganska stort) Det är en självklarhet att vi hjälper till och att vi har ansvaret att ge äldre möjlighet att vara delaktiga i samhället.
- (Ganska stort) Vi ska kunna ge information och förmedla. Tillsammans (med den enskilde, arbetslaget, biståndsbedömaren) har vi ansvaret för att varje människa får den information han/hon behöver. Hemtjänsten ska vara med och se till att det blir möjligt. Hemtjänsten är ett komplement till det som den enskilde saknar.

Brukar biståndshandläggaren tillämpa några villkor som den enskilde måste uppfylla för att beviljas insatser som svarar mot den enskildes behov av att vara delaktig i samhället?

Samtliga svarar nej.

Brukar biståndshandläggaren tillämpa några begränsningar när det gäller omfattningen av insatser som svarar mot den enskildes behov av att vara delaktig i samhället?

Samtliga svarar nej.

I vilken utsträckning verkställs beslut om insatser som avses i fråga 4 c idag?

- I mycket stor utsträckning: 1 st.
- I ganska liten utsträckning: 2 st.
- I mycket liten utsträckning: 1 st.

Kommentar:

- (I mycket liten utsträckning) Jag beviljar ofta inte sådana insatser.
- (I mycket stor utsträckning) Jag förutsätter att alla beslut verkställs av arbetslagen. Jag följer upp detta. Om det inte verkställs går jag till arbetsledaren. Icke verkställande av beslut tolererar jag inte!
- (I ganska liten utsträckning) Jag försöker att ha bestämmelsen med mig, man glömmer lätt bort det, men den är viktig! Kanske har man det med sig när man gör uppföljningen i ärendet, då har man redan tillgodosett de andra fysiska behoven.

Intervjuer med äldreomsorgschef

Hur ska, enligt kommunens policy- och måldokument, äldre personer med behov av hemtjänst få möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra?

- Hemtjänstens uppgift är bl.a. att hjälpa till att bryta isolering och ge stöd i hemmet. Till viss del är det ett alldeles speciellt behov som kommer fram i biståndsbedömningen. Allt kommer dock inte fram, utan hemtjänstpersonalen måste då vara uppmärksam och i en ständig dialog med biståndsbedömare, chefer och andra. För att klara tillvaron måste vi låta anhöriga få ett större utrymme. Vi kan inte göra allt själva, det klarar vi inte.
- Ambitionen är att vårdpersonalen ska vara en stimulans i detta, de ska inte genomföra dessa insatser, men de ska underlätta, t.ex. underlätta föreningskontakter så att den enskilde ska kunna ta sig till och från. Det är mycket upp till vårdbiträdet och biståndsbedömarens fantasi. Det finns inte många generella insatser, utan istället individuella. Samtalet är viktigt.

Finns begränsningar och/eller villkor för att hemtjänsten ska tillgodose behoven?

- Det finns inga formella begränsningar. Inga riktlinjer som begränsar. I realiteten sätter ekonomin vissa hinder. En del saker är svårare att genomföra av ekonomiska skäl.
- Hela vår tanke är att åstadkomma det sociala genom andra. Att etablera kontakt genom andra och inte i första hand genom hemtjänstpersonalen.

Hur ska, enligt kommunens policy- och måldokument, äldre personer med behov av hemtjänst få möjlighet att vara delaktiga i samhället?

- Vi jobbar mer individuellt med detta. Vi underlättar för den enskilde istället för genomför. Även här är ambitionen att stimulera och underlätta. Det är mycket upp till vårdbiträdet och biståndsbedömarens fantasi. Det finns inte många generella insatser, utan istället individuella.
- Hemtjänstens uppgift är bl.a. att hjälpa till att bryta isolering och ge stöd i hemmet. Till viss del är det ett alldeles speciellt behov som kommer fram i biståndsbedömningen. Allt kommer dock inte fram, utan hemtjänstpersonalen måste då vara uppmärksam och i en ständig dialog med biståndsbedömare, chefer och andra. För att klara tillvaron måste vi låta anhöriga få ett större utrymme. Vi kan inte göra allt själva, det klarar vi inte.

Finns begränsningar och/eller villkor för att hemtjänsten ska tillgodose behoven?

- Det finns inga formella begränsningar. Inga riktlinjer som begränsar. I realiteten sätter ekonomin vissa hinder. En del saker är svårare att genomföra av ekonomiska skäl.
- Hela vår tanke är att åstadkomma det sociala genom andra. Att etablera kontakt genom andra och inte i första hand genom hemtjänstpersonalen.

6.3 Vilka behov av sociala insatser tillgodoses av andra än kommunen, t.ex. frivilligorganisationer?

Intervjuer med pensionärer

Får pensionären hjälp av någon för att utöva sina intressen och delta i aktiviteter?

Tre svarar ingen. Två får hjälp av anhörig/granne och en får hjälp av hemtjänsten.

Får pensionären hjälp av någon för att vara delaktig i samhället?

Fyra svarar att de inte får hjälp av någon, en svarar att hjälpen ges av frivilligorganisation och en säger att hon får hjälp av hjälpmedelscentralen och syncentralen (framgår dock inte om de hjälper henne utöver vad som ingår i deras uppdrag).

Intervjuer med hemtjänstpersonal

Har det hänt att personalen har hjälpt sina pensionärer på sin fritid för att underlätta deras möjligheter att ha en aktiv och meningsfull tillvaro på egen hand eller tillsammans med andra?

Ja: 3 st.

Nej: 8 st.

Om ja: i vilken utsträckning:

- Någon eller några gånger per år.

Exempel på insatser:

- Följt med på utflykter, cafébesök och julhandel.
- Tagit med någon till kyrkogården när man ändå själv skulle dit.
- Tagit med pensionären på bingo eller fikar hemma hos mig.

Har det hänt att personalen har hjälpt sina pensionärer på sin fritid för att underlätta deras möjligheter att vara delaktiga i samhället?

Ja: 3 st.

Nej: 8 st.

Om ja: i vilken utsträckning

- Minst en gång i veckan: 1 st.
- Någon eller några gånger per år: 2 st.

Exempel på insatser:

- Följt med på utflykter, cafébesök och julhandel.
- Postar taltidningen eftersom hon inte kommer ut själv, detta gör att hon kan vara delaktig och insatt i vad som händer i samhället.

Hur många av den intervjuade personalens pensionärer får idag frivilliga insatser från t.ex. pensionärsföreningar, väntjänstorganisationer, Svenska kyrkan och Röda korset, som följd av ett samarbete mellan hemtjänsten och de frivilliga organisationerna?

- Ungefär hälften: 2 st.
- Mindre än hälften: 3 st.
- Nästan inga alls: 6 st.

Kommentarer:

- Endast pensionärer på servicehus får besök av t.ex. väntjänsten och Röda korset. Det borde vara även de som bor ute i samhället. De är ofta mer ensamma.
- Samtal, promenad, tidningsläsning.
- Dom jag vet får hjälp med ärenden från Svenska kyrkan. T.ex. att gå till apotek eller läkarbesök.
- Många vårdtagare är idag mer sociala och kan själva hålla kontakten.
- Besöksgrupper (kyrkan), pensionärsresor, träffpunkt i gemensam lägenhet, olika föreningar står för underhålningen.

Intervjuer med biståndshandläggare

Om äldre människor redan får insatser av frivilligorganisationer för att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra, påverkar detta biståndshandläggarens beslut om insatser från hemtjänsten?

- Ja: 2 st.

Om ja, på vilket sätt:

- Behovet är redan tillgodosett.
- Om jag ser att personerna redan har dessa insatser och får dem tillgodosedda påverkar det mitt beslut. Däremot kan man komplettera hemtjänstens insatser med insatser från frivilliga. Man måste vara observant på om de frivilliga ev. slutar/upphör att ge den äldre insatser.

- Nej: 2 st.

Förekommer det idag att äldre människor, när de ansöker om hemtjänst, hänvisas till frivilligorganisationer för att få sina behov av en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra tillgodosedda?

- Ja: 1 st.

Kommentar:

- Om ansökan avslås beror på om den är tydligt preciserad. Om det framgår vad den enskilde vill ha för aktivitet blir det avslag med hänvisning till frivilligorganisationerna (ofta gör man muntliga avslag, säger en av handläggarna).

- Nej: 3 st.

Om äldre människor redan får insatser av frivilligorganisationer för att deras möjligheter att vara delaktiga i samhället ska underlättas, påverkar detta biståndshandläggarens beslut om insatser från hemtjänsten?

- Ja: 2 st.

Om ja, på vilket sätt?

- Om de redan får tillräckligt med insatser från frivilliga behöver jag inte lägga mig i.
- Behoven är redan tillgodosedda genom de frivilligorganisationerna

- Nej: 2 st.

Förekommer det idag att äldre människor, när de ansöker om hemtjänst, hänvisas till frivilligorganisationer för att få sina möjligheter att vara delaktiga i samhället tillgodosedda?

- Nej: 3 st.
- En avstår från att svara. Kan ej svara på frågan då hon inte har några sådana ärenden. De äldre ansöker inte om detta.

Kommunens dokument

Behandlar kommunens policy, måldokument eller riktlinjer för äldreomsorgen i något avseende hur de äldres behov av sociala insatser enligt socialtjänstlagen ska tillgodoses?

Berörs samverkan med och stöd till anhöriga/frivilligorganisationer i mål/policy-dokument?

Kommun 1: Ja, i verksamhetsplanen för äldre- och handikappomsorgen (övergripande), men inte särskilt gällande sociala insatser.

Kommun 2: Ja, i huvudmålen för äldreomsorgen samt i skrivelser med särskild inriktning på arbetssätt, samverkan och bemötande.

Berörs samverkan med och stöd till anhöriga/frivilligorganisationer i riktlinjerna?

Kommun 1: Nej

Kommun 2: Nej

6.4 Viktiga frågor att uppmärksamma framöver

Intervjuer med pensionären

Har pensionären några ytterligare synpunkter på det som samtalet har behandlat?

- Nej, det är bra. jag är nöjd!
- Det är så väl ordnat för de äldre. De kan inte göra mer!

Intervjuer med personalen

Finns det någonting Du vill föra fram när det gäller hemtjänstens förutsättningar att medverka till att äldre människor med hemtjänst får möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro, gemenskap med andra och vara delaktiga i samhället? (övrige synpunkter)

- Äldre människor vill gå ut och promenera och fika, men de säger att personal kostar mycket.
- Mera tid för personal att hinna följa med pensionärerna på olika saker.
- Jag tycker att personalen skulle få mer tid för att kunna tillgodose de äldres behov. Att personalen kan få ändra sin arbetstid ibland för att det ska passa den äldre.
- En social samvaro finns som är ”inbakad” i arbetet. Många gånger sitter man ner och pratar, kanske fikar med vårdtagaren i samband med t.ex. städ eller dusch.
- Något som spelar roll är hur mycket vårdtagaren får betala för de insatser som beviljas. Många avstår från mycket p.g.a. att de får betala för mycket.

Sammanfattning av övrige synpunkter:

Begränsningar/hinder

- Personalbrist och många vårdtagare
- Tider och scheman blir alltmer pressade
- Höga taxor
- Dåliga löner – spelar in när det gäller vad vi kan hjälpa våra vårdtagare med.

Övrigt

- Mer tid skulle behövas.
- Jag skulle önska att fler fick beviljad tid för social samvaro.
- Det behövs en förändring i arbetet – att mer se till den enskildes behov av ett aktivt socialt liv.
- Allt arbete behöver inte hela tiden kretsa kring städ och tvätt, vilket är fallet idag.

Intervjuer med biståndshandläggaren

Finns det någonting som biståndshandläggaren vill föra fram när det gäller hemtjänstens förutsättningar att medverka till att äldre människor med hemtjänst får möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro, gemenskap med andra och vara delaktiga i samhället? (övrige synpunkter)

- Önskemål om fler ”naturliga” träffpunkter för de äldre (anordnade av kommunen) eller dagcentraler.
- Synd att kommunen plockar bort ”matlagen” där de äldre har möjlighet att få gemenskap med andra och vara aktiva.
- Man känner att man beviljar mycket städ, tvätt m.m. men inte sociala insatser, där behovet ligger.
- När jag nu gör nya hembesök kommer jag att ha med mig detta (den nya bestämmelsen) i större utsträckning och även i stora ärenden. Viktigt att tänka på det redan från början, för att inte glömma!

- Det är lika viktigt med en frisk själ som en frisk kropp. Det sociala är viktigt för alla, inte bara att städa och feja. Också viktigt att ta tillvara den äldres erfarenheter och kunskaper, så de kan känna hur betydelsefulla de är.

Intervjuer med äldreomsorgs- alt förvaltningschef

Möjlighet för förvaltningschef/äldreomsorgschef att lämna framåtsyftande tankar och kommentarer omkring hur behovet av ovanstående insatser ska tillgodoses.

- Vi arbetar nu mycket med fokus på hemtjänsten och kommer att göra det ett tag framöver. Vi har utarbetat och antagit nytt måldokument och ett omfattande utvecklingsarbete pågår. En social diskussion finns i det nya dokumentet. Vi fokuserar på hemtjänsten och planen kring den enskilde som skrivs utifrån den enskildes omständigheter.
- Pågående uppdelning mellan biståndsbedömning och utförande. De som kommer att arbeta med biståndsbedömning har fått gå en kortare utbildning. Vi kommer också att bygga upp nätverk för biståndsbedömarna samt kollegiegranskning.

7. LÄNSSTYRELSENS KOMMENTARER

Enligt 5 kap. 4 § socialtjänstlagen skall socialnämnden *verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.*

Länsstyrelsens tillsyn har visat att tjänstemän på alla nivåer i socialtjänstens organisation anser att det sociala innehållet i hemtjänsten fyller en viktig funktion. Detta kommer emellertid sällan till uttryck vare sig i biståndsbedömningen eller i genomförandet av hemtjänstinsatserna. Ibland ger dock vårdpersonalen sådana insatser när de får tid över trots att det inte finns något beslut om dessa.

Det har för många av de intervjuade varit svårt att skilja på ”aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra” och ”delaktighet i samhället” då dessa vanligtvis inte skiljs åt, varken på det teoretiska eller praktiska planet i kommunerna. Denna begreppsindelning används inte heller i kommunens dokument. Däremot beskrivs vikten av att ha en social inriktning på hemtjänsten och kommunerna menar att de länge arbetat på detta vis.

Behovsbedömningen skall enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 1998:8 (S)) bygga på en helhetssyn som beaktar den enskildes situation, möjligheter och behov; sociala, fysiska, medicinska, psykiska och existentiella.

För att beakta alla behov hos den enskilde krävs att biståndsbesluten grundar sig på en allsidig utredning. Länsstyrelsens aktgranskning visade att det i ett ärende saknades utredning, vilket är en allvarlig brist.

Det förekommer att det i ansökan endast står ”hemtjänst” och att det i beslutet anges att ”hemtjänst” beviljas. Här går inte att utläsa vare sig vad ansökan eller beslut inne-

håller. För att tillgodose den enskildes rättssäkerhet ska såväl ansökan som beslut vara preciserade och det ska finnas en koppling mellan dessa. Om inte framställan beviljas ska ett avslagsbeslut fattas så att den enskilde har möjlighet att överklaga beslutet.

Länsstyrelsens granskning visade att den enskildes sociala situation många gånger är bristfälligt utredd medan de fysiska förhållandena är väl beskrivna. Detta medför svårigheter att göra en korrekt helhetsbedömning där olika behov ska beaktas och vägas samman.

Det är inte vanligt att äldre ansöker om sociala insatser. Endast någon av de intervjuade pensionärerna uttrycker dessa önskemål och ingen söker hjälp till insatsen. Detta kan enligt Länsstyrelsen bero på bristande information från kommunens sida vilket gör att den enskilde inte känner till att det går att ansöka om sådana insatser. Det kan också vara så att den enskilde inte har behov eller intresse av sådana insatser.

I några av de granskade utredningarna framgår behov som skulle kunna avhjälpas med insatser av social karaktär, men dessa kommer inte till stånd då den enskilde inte aktivt ansökt om sådana. Det är viktigt att biståndsbedömaren är lyhörd för och tar reda på bakomliggande orsaker till en framställan om hemtjänst, t.ex. hjälp till städ. Om utredningen visar att sökandes önskemål egentligen är att få hjälp till att utöva sina intressen och delta i aktiviteter som ger honom/henne en meningsfull tillvaro, har biståndsbedömaren en viktig roll att informera om vilka möjligheter som finns till olika insatser. Biståndsbedömaren skall vara en problemlösare som tillsammans med den sökande omvandlar hinder till möjligheter.

Till kommunernas uppgifter hör att bedriva såväl uppsökande verksamhet som informationsverksamhet (3 kap. 1 och 4 §§ samt 5 kap. 6 § socialtjänstlagen). Länsstyrelsen har tidigare konstaterat att det föreligger vissa brister när det gäller såväl den uppsökande verksamheten som informationsverksamheten. En uppsökande verksamhet är av avgörande betydelse för att kommunen skall få kännedom om enskilda personers behov av stöd och service och om livsvillkoren i övrigt. Den uppsökande verksamheten ger också kommunen möjlighet att på ett bra sätt nå ut med information om socialtjänstens insatser till äldre.

I olika undersökningar framgår det att landets kommuner på senare år alltmer har koncentrerat sina hemtjänstinsatser till de personer som har de största behoven, vilket innebär att hemtjänstens förebyggande karaktär uttunnats. Länsstyrelsen anser det angeläget att biståndsbedömningen utgår från en helhetssyn där sociala behov beaktas samt att kommunerna utvecklar metoder för att stödja de pensionärer som har behov av sociala insatser. Härigenom kan man uppnå en hemtjänst av förebyggande karaktär varigenom den enskildes möjlighet att leva ett självständigt liv underlättas liksom möjligheten att så länge som möjligt bo hemma och ha kontakt med andra.

Den genomförda tillsynen pekar på behovet av att socialtjänstlagens bestämmelser om att äldre ska ha *en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra och delaktighet i samhället* uppmärksammas i större omfattning. Bestämmelserna behöver komma till uttryck i såväl biståndsbedömning som praktiskt genomförande av hemtjänstinsatserna. Det är angeläget att socialnämnden säkerställer att personal på alla nivåer har kännedom om gällande lagstiftning.